

Teologia duchowości

konspekty wykładów, cz. 2

opracował Jan Słomka
współpraca Karolina Dobies

wersja robocza

Katowice 2013

Duchowość średniowiecza

W średniowieczu na obszarze Europy zach. powstała kultura/ cywilizacja, którą nazywa się *christianitas* – oznacza fakt, że chrześcijaństwo i Kościół stały się fundamentem organizacji życia i całościowego spojrzenia na świat.

- **Św. Romuald (Rawenna, zm. 1027)**

Życie

- Wywodził się z rodu książęcego. Gdy miał 20 lat jego ojciec wyzwał na pojedynek i zabił swojego brata. Romuald czuje się zobowiązany, aby za ten czyn odpokutować. Został zakonnikiem. Pod wpływem wizji postanowił zostać mnichem do końca życia. Rozpoczyna życie samotnicze. Zaczynają się wokół niego gromadzić inni. Romuald organizuje wspólnotę według reguły św. Benedykta. Zakłada Kamedułów. Odzywa tradycja pustelnicza w zachodnim stylu.
- **Cechy duchowości średniowiecza**
  1. pokuta zastępcza (idea obca starożytności)
  2. otwartość na prywatne objawienia, mistycyzm, wizje
  3. Eucharystia – akt osobistej pobożności kapłana; „prywatyzacja pobożności sakramentalnej”

Piotr Damiani o Romualdzie

„Sam św. Romuald – twierdzi św. Piotr Damiani – nie lubił celebrować Mszy w obecności osób, gdyż nie potrafił powstrzymać obfitych łez (...). Gdziekolwiek przyszło świętemu człowiekowi mieszkać, najpierw polecał w celu urządzić oratorium z ołtarzem, potem się tam zamykał i bronił dostępu” (*Via Romualdi*, roz. 31.)

c. d. duchowość średniowiecza

św. Piotr Damiani (Damian)

Życie

- Pochodził z rodziny ubogiej, wielodzietnej. Miał ciężkie dzieciństwo. Matka porzuciła go jako niemowlę. Jego starszy, przybrany brat kazał mu paść świnie. Udało mu się zacząć studia w Rawennie i przyjął święcenia kapłańskie. Damian wstępuje do Kamedułów. Zakłada kolejne klasztory, które przyjmują regułę napisaną przez niego. Jednak jego linia klasztorna nie utrzymała się. Damian został wciągnięty w struktury kościelne.

- **Cechy duchowości średniowiecza**

1. teoria męczeństwa miłości (biczowanie ciała)- ból fizyczny (idea obca starożytności)

„Gdy ręka oprawcy zaprzestaje biczowania, nic nie stoi na przeszkodzie, by święta pobożność sama sobie razy zadawała, aby w ten sposób mieć udział razem ze świętymi męczennikami. Albowiem gdy dobrowolnie własnymi rękami w obecności Boga biczuję, okazuję gotowość na męczeństwo, gdyby się zjawił oprawca. Skoro ta kara jest mi tak słodka dla miłości Chrystusa, kiedy aktualnie nikt mi jej nie wymierza, to z jakim usposobieniem byłaby przyjęta, gdyby jej dokonywał prześladowca?” (Piotr Damiani, Listy VIII, 27: 144, 416BC.)

2. średniowiecze koncentruje się na emocjach; w cierpieniu wyraża się miłość do Chrystusa

3. dążenie do doskonałości polegało na wyszukiwaniu coraz większej ilości zadawanego sobie bólu (włosiennica)

c. d. duchowość średniowiecza

4. wraz z uznaniem ciała rozpoczyna się „liczenie” aktów pobożności – im więcej tym lepiej

„Albowiem jeśli jednodniowy post jest dobry, to dwudniowy i trzydniowy jeszcze lepszy. Tak właśnie – w tym duchu – należy czuwać, tak psalmy odmawiać, tak pracować, tak być posłusznym, tak rozmyślaniami nad Pismem Świętym czujnie się oddawać. Każdy trud im dłużej trwa, tym godniejszy jest chwały i hojniejszej nagrody.” (Piotr Damiani, Listy VII, 27: 144, 417C)

5. pobożność ludowa znajduje się w centrum (w starożytności była na marginesie)

6. intensywna religijność i duchowość

7. lęk przed potępieniem (pytanie o potępienie i zbawienie)

8. rozwój coraz częstszej praktyki spowiedzi usznej

9. duchowość skoncentrowana wokół sakramentów i sakramentaliów

10. modlitwa łez (łzy cielesne, prawdziwe) (starożytność znała dar łez, ale chodziło raczej o łzy duchowe);

Zob. Tekst nr 11

Relacja kościół – państwo w XI w.

Ośrodkiem władzy staje się Rzym, dominuje nad władza świecką.

- Henryk IV (1077 r.) - chciał utrwalić prawo do swojego panowania niezależnie od papieża
- Grzegorz VII – rzuca klątwę na Henryka IV
- zostaje utrwalona, że papież jest źródłem władzy świeckiej
- to wpływa na życie duchowe wewnątrz Kościoła – wciągnięcie księży w układy władzy (symonia, inwestytura)
- Reakcja dolnych warstw społecznych – ludowe ruchy religijne (kościół ludowy)
- *Dictatus Papae* – prywatne notatki Grzegorza VII (1075) – reakcja na zaistniałą sytuację

Dictatus Papae

Zob. tekst nr 12

Średniowiecze - chronologia

- Karol Wielki ur.742 – 800 tytuł cesarski z rąk papieża Leona III
- Romuald 950-1027 założyciel kamedułów
- Piotr Damiani 1007-1072
- Grzegorz VII papież: 1073-85
- Dictatus Papae 1075
- Canossa Henryk IV przed bramą: 25-28. 1077
- Cluny zał. 910, reformy 1000-1100
- Pierwsze uniwersytety 1100-1150
- Joachim z Fiore
- Katarzy znani od 1140
- Waldensi od 1173.
- Bernard z Clairvaux 1090-1153 teoria o dwóch mieczach, którymi dysponuje papież (jeden oddaje cesarzom...)
- Pierwsze wyprawy przeciw katarom 1208nn
- Franciszek 1181- 1210 ustne zatwierdzenie reguły przez p. Innocentego III. – 1226.
- Dominik 1170-1216 zatwierdzenie przez p. Honoriusza III – 1221.
- różaniec
- Tomasz z Akwinu 1224-1274
- Ustanowienie święta Bożego Ciała 1246-1264.
- Stabat Mater
- Devotio moderna
- Tomasz a Kempis
- Kataryna ze Sieny
- Mistrz Eckhard
- Jan Hus

Boże Ciało

- inicjatorką ustanowienia tego święta była św. Julianna z Cornillon (1193-1258)
- była przeoryszą klasztoru augustianek w Mont Cornillon w pobliżu Liege
- miała objawienie, w których Chrystus żądał ustanowienia osobnego święta ku czci Najświętszej Eucharystii
- dzień uroczystości Bożego Ciała wskazany w objawieniu - czwartek po niedzieli Świętej Trójcy

Historia święta Bożego Ciała

- Biskup Liege, Robert wyraził zgodę na obchodzenie święta
- 1246 pierwsza procesja eucharystyczna
- po śmierci bp. Roberta wyższe duchowieństwo uznało święto za niewłaściwe teologicznie
- interwencja archidiakona katedry w Liege Jakuba - kardynał Hugo po ponownym zbadaniu sprawy zatwierdził święto
- Jakub został papieżem -Urban IV. W roku 1264 wprowadził do Rzymu uroczystość Bożego Ciała.
- cud eucharystyczny w Bolsena
- Urban IV polecił opracowanie tekstów liturgicznych św. Tomaszowi
- papież Klemens V odnowił święto (1314), które po śmierci Urbana zaczęło zanikać
- papież Jan XXII (+ 1334) zatwierdził je na cały Kościół
- po raz pierwszy z procesją Bożego Ciała na terenie Polski spotykamy się w XIV wieku w Płocku i we Wrocławiu

Boże Ciało

Inicjatorką ustanowienia tego święta była św. Julianna z Cornillon (1193-1258). Kiedy była przeoryszą klasztoru augustianek w Mont Cornillon w pobliżu Liege, w roku 1245 została zaszczycona objawieniami, w których Chrystus żądał ustanowienia osobnego święta ku czci Najświętszej Eucharystii. Pan Jezus wyznaczył sobie nawet dzień uroczystości Bożego Ciała - czwartek po niedzieli Świętej Trójcy. Biskup Liege, Robert, po naradzie ze swoją kapitułą i po pilnym zbadaniu objawień, postanowił wypełnić życzenie Pana Jezusa. W roku 1246 odbyła się pierwsza procesja eucharystyczna.

Jednak w tym samym roku biskup Robert zmarł. Wyższe duchowieństwo miasta za namową teologów uznało krok zmarłego ordynariusza za przedwczesny, a wprowadzenie święta pod taką nazwą za wysoce niewłaściwe. Co więcej, omalże nie oskarżono św. Julianny o herezję. Karnie została przeniesiona z klasztoru w Mont Cornillon na prowincję (1247). Na interwencję archidiakona katedry w Liege, Jakuba, kardynał Hugo po ponownym zbadaniu sprawy zatwierdził jednak święto. W roku 1251 ponownie archidiakon Jakub poprowadził więc ulicami Liege procesję eucharystyczną. Pan Jezus hojnie wynagrodził za to gorliwego kapłana. Syn szewca z Troyes (Szampania) został wkrótce biskupem w Verdun, patriarchą Jerozolimy i ostatecznie papieżem (1261-1264). Panował jako Urban IV. On to w roku 1264 wprowadził do Rzymu uroczystość Bożego Ciała.

Impulsem bezpośrednim do ustanowienia święta miał być cud, jaki wydarzył się w Bolsena. Kiedy tam kapłan odprawiał Mszę świętą, po Przeistoczeniu kielich trącony ręką przechylił się tak nieszczęśliwie, że wylało się kilkanaście czy kilkadziesiąt kropel krwi Chrystusa na korporał. Przerażony kapłan ujrzał, że postacie wina zmieniły się w postacie krwi. Zawiadomiony o tym cudzie papież, który przebywał wówczas w pobliskim mieście

Orvieto, zabrał ten święty korporał. Do dnia obecnego znajduje się on w bogatym relikwiarzu w katedrze Orvieto. Dotąd widać na nim plamy. W czasie procesji Bożego Ciała obnosi się zamiast monstrancji. Korzystając, że na dworze papieskim w Orvieto był wówczas św. Tomasz z Akwinu, papież Urban IV polecił mu opracowanie tekstów liturgicznych do Mszy świętej i do Liturgii Godzin kapłańskich. Wielki doktor Kościoła uczynił to po mistrzowsku. Tekstów tych używa się do dziś - zwłaszcza często śpiewany jest hymn *Pange lingua* (Sław, języku...) - i jego dwie ostatnie zwrotki (Przed tak wielkim Sakramentem).

Boże ciało

Papież Klemens V odnowił święto (1314), które po śmierci Urbana zaczęło zanikać. Papież Jan XXII (+ 1334)

zatwierdził je na cały Kościół. Od czasu papieża Urbana VI uroczystość Bożego Ciała należy do głównych świąt w roku liturgicznym Kościoła (1389). Pierwsza wzmianka o procesji w to święto pochodzi z Kolonii z roku 1277. Od wieku XIV spotykamy się z nią w Niemczech, Anglii, Francji, Hiszpanii i w Mediolanie. Od wieku XV przyjął się w Niemczech zwyczaj procesji do czterech ołtarzy. Msze święte przy wystawionym Najświętszym Sakramencie wprowadzono w wieku XV. Do roku 1955 obowiązywała także oktawa, w czasie której Chrystus Pan odbierał wyrazy prześlągania, hołdu, dziękczynienia i błągania. Na prośbę Episkopatu Polski w Polsce został zachowany zwyczaj obchodzenia oktawy, choć nie ma ona już charakteru liturgicznego.

Po raz pierwszy z procesją Bożego Ciała na terenie Polski spotykamy się już w XIV wieku w Płocku i we Wrocławiu. Od wieku XVI wprowadzono z Niemiec zwyczaj śpiewania czterech Ewangelii przy czterech ołtarzach. Istnieje on do dnia dzisiejszego. dziękczynienia i błągania. Na prośbę Episkopatu Polski w Polsce został zachowany zwyczaj obchodzenia oktawy, choć nie ma ona już charakteru liturgicznego. Od dawna wprowadzono zwyczaj, istniejący po dzień dzisiejszy, że lud przynosi do kościoła wianki ziół. Tam zostawia je przez całą oktawę. W oktawie kapłan je poświęca, po czym lud zabiera je do domu. Zawiesza je na ścianie, by chroniły od choroby lub poszczególne gałazki umieszcza na polach, by lepiej rosły plony i by Bóg zachował je od robactwa i nieurodzaju. W niektórych stronach drzewka i gałęzie, którymi był przystrojony kościół i ołtarze, po oktawie zabierano na pola i tam je zatykano. Ich część palono, aby dym odstraszał chmury, niosące grad i pioruny.

Treść teologiczna Bożego Ciała

Eucharystia rozumiana jako:

- **pokarm** (pierwsze znaczenie Eucharystii, Ignacy Antiocheński)
- **ofiara** (Cyprian – powtórzenie ofiary Chrystusa, Justyn – ofiara czysta)

Aspekt pokarmu schodzi na dalszy plan. Ofiara staje się centrum i ten aspekt jest powiązany z kapłaństwem.

- **obecność** – (Eucharystia staje się przedmiotem adoracji; Ciało Chrystusa – to żywa obecność Boga na ziemi; Bożę Ciało jest świętem obecności Chrystusa na ziemi)

c. d. Treść teologiczna Bożego Ciała

- rozwój adoracji Najświętszego Sakramentu – sakrament stale obecny
  - rozdzielenie się dróg duchowości Eucharystycznej
1. tabernakulum – stała obecność Chrystusa (w centrum)
  2. odprawianie Mszy św. - ofiara i dostarczenie „przedmiotu” do adoracji
- Pod koniec średniowiecza przyjmowanie Komunii św. było czymś wyjątkowym
  - pod koniec XIX w. zaczyna się proces odwrotny – ośmielenie świeckich do przystępowania do komunii
  - XIX w. odnowa duchowości eucharystycznej – Światowe Kongresy Eucharystyczne
  - po Soborze Watykańskim II – chciano zmienić proporcje w kulcie eucharystycznym, stąd zalecenia, że w centrum kościoła ma być ołtarz, a nie tabernakulum

Starożytność - średniowiecze

Starożytność

- duchowość męska
- duchowość chrzcielna i eucharystyczna

Średniowiecze

- duchowość kobieca
- mistyka kobieca – mistyka spotkania z Jezusem, opisywana fabularnie
- duchowość sakramentalna: spowiedź - Eucharystia; chrzest schodzi na dalszy plan

Ruchy religijne w średniowieczu

- wśród ubogich rodzą się ruchy religijne
- pojawiają się tłumaczenia Biblii na języki narodowe
- dwa nurty: Albigensi i Waldensi

Albigensi

- siedziba w Albi we Francji
- zwani także katarami
- pragnienie prostoty, ubóstwa
- idee manichejskie (dualizm)
- lektura Pisma Świętego – odrzucenie materialnego dobra i wszystkiego co materialne (hierarchia Kościoła żyjąca w luksusach)
- odrzucenie struktur i tworzenie struktur niezależnych od papieża
- przeciw Albigensom wyruszyły pierwsze wyprawy krzyżowe (inkwizycja)

Waldensi

- Piotr Waldo (ur. 1140 – 1217) – kupiec francuski z Lyonu
- 1183 r. opuścił bogactwa i żonę
- chce głosić Ewangelię ubogim
- postarał się o przekład Pisma Świętego na język romański
- gorliwość kaznodziejska
- arcybiskup Lyonu nie patrzy przychylnie na działalność Piotra i zakazuje głoszenia Ewangelii
- głoszenie w stylu Piotra Waldo prowadziło do odrzucenia struktury kościoła – ruch buntowniczy
- papież podtrzymuje zakaz, ograniczenie lektury Pisma Świętego
- papież uznał pragnienie Piotra Waldo do życia w ubóstwie, ale zakazał głoszenia kazań
- Waldensi oderwali się od Kościoła i stworzyli własny, zanegowali hierarchię, odrębność kleru
- W przeciwieństwie do albigensów, nie pojawiły się u waldensów idee dualistyczne, manichejskie.

Joachim z Fiore

- XII w. Włochy
- milenaryzm – czas jest bliski
- Joachim zachęcił ludzi by razem z nim oczekiwali końca świata – narzucenie skrajnego rygoryzmu, skupienie się na religii, praktykach pokutnych. Nurt ten nie wyszedł poza środowisko Joachima
- tworzy się grupa ludzi, którzy uznali, że będą żyli bez grzechu i w ten sposób unikną zagłady
próba budowania wspólnoty bez grzechu
- Joachim przedstawia historie jako trzy czasy:
  1. do Adama do Chrystusa – czas Ojca (prawo)
  2. od Chrystusa do Joachima – czas Chrystusa (łaska)
  3. zaraz się zacznie i to będzie czas panowania Ducha

Ciało Pańskie

...¹⁴Dlatego: Synowie ludzcy, dokąd będziecie twardego serca? (Ps 4, 3). ¹⁵Dlaczego nie poznajecie prawdy i nie wierzycie w Syna Bożego? (por. J 9, 35). ¹⁶Oto uniża się co dzień (por. Flp 2, 8) jak wtedy, gdy z tronu królewskiego (por. Mdr 18, 15) zstąpił do łona Dziewicy. ¹⁷Codziennie przychodzi do nas w pokornej postaci. ¹⁸Co dzień zstępuje z łona Ojca na ołtarz w rękach kapłana. ¹⁹I jak ukazał się świętym apostołom w rzeczywistym ciele, tak i teraz ukazuje się nam w świętym Chlebie. ²⁰I jak oni swoim wzrokiem cielesnym widzieli tylko Jego Ciało, lecz wierzyli, że jest Bogiem, ponieważ oglądali Go oczyma ducha, ²¹tak i my, widząc chleb i wino oczyma cielesnymi, starajmy się dostrzegać i wierzmy mocno, że jest to jego żywe i prawdziwe Najświętsze Ciało i Krew. ²²I w taki sposób Pan jest zawsze ze swymi wiernymi, jak sam mówi: Oto Ja jestem z wami aż do skończenia świata (por. Mt 28, 20).

- duchowość eucharystyczna- duchowość obecności
- kapłan sprowadza Chrystusa na ziemię
- „z tronu do łona dziewicy” - Wcielenie – Eucharystia
- Eucharystia – powtórzenie ofiary krzyżowej

Franciszek z Asyżu

Życie

- ur. w 1181 r. w Asyżu w rodzinie bogatego kupca
- uczestniczył w wojnie pomiędzy Asyżem i Perugią
- w kościele św. Dominika słyszał głos Jezusa: „odbuduj mój kościół”
- remontuje kościół
- konflikt z Ojcem – Ojciec wtrąca go do więzienia i prowadzi do sądu biskupiego
- Franciszek wybiera ubóstwo (motywy religijne)
- chce głosić ewangelie ubogim
- 1208 r. zaczyna nosić prosta brązową tunikę, która była znakiem stroju ubogich
- 1209 r. udaje się do Rzymu i prosi papieża o zatwierdzenie Reguły i stylu życia
- papież zatwierdza Regułę i wyraża zgodę na wspólne życie, na głoszenie kazań
- 24/25 XII 1223 r. Franciszek urządził pierwszą w historii szopkę Bożonarodzeniową
- um. 3 X 1226

Duchowość franciszkańska

- zachwyty nad dziełem stworzenia
- stworzenie jest dobre
- Franciszek przezwycięża nieufność do materii

Pieśń Słoneczna

Zob. Tekst nr 13

Prawdziwa i doskonała radość

Zob. tekst nr 14

- radość franciszkańska
- świat jest piękny; Bóg stworzył człowieka do radości
- Franciszek nie zachęca do ucieczki od cierpienia

Reguła [Rozdział 1] W imię Pańskie! Zaczyna się sposób życia braci mniejszych

Zob. Tekst nr 15

- Innocenty III w 1210 r. zatwierdził Regułę św. Franciszka
- Reguła św. Franciszka jest samodzielną Regułą chrześcijaństwa Zachodu, nie jest modyfikacją wcześniejszych
- trzy filary: czystość, posłuszeństwo, ubóstwo (eksponowany motyw jedności z papieżem i motyw jedności w Kościele katolickim; jedność wewnątrz zakonu)
- nie ma rozwiniętej teologii posłuszeństwa (która zajmuje dużą część Reguły Benedykta)
- „bez własności” - zejść na dół drabiny społecznej i być z ubogimi (tego nie ma we wcześniejszych Regułach)
- u Franciszka ubóstwo jest rozumiane dosłownie

Wstęp do Bulli

Zob. tekst nr 16

[Rozdział 2]

Kandydaci i sposób ich przyjmowania

Zob. tekst nr 15

- nie istnieje pojedynczy dom, ale prowincje
- wstępuje się do wspólnoty, a nie do konkretnego domu
- wielu żonatych mężczyzn chciało żyć jak Franciszek i było to możliwe
- do zgromadzenia nie wnoszono majątku
- troska Reguły, aby ministrowie nie ulegali pokusie gdzie i na co oddać majątek
- faktyczne ubóstwo

[Rozdział 3]

Oficjum Boskie i post, i jak bracia mają iść przez świat

Zob. tekst nr15

- klerycy to ci, którzy przynależą do kleru, duchowni
- Psałterz był drogi, więc tylko duchowni mieli przywilej posiadania go
- świeccy bracia odmawiają z pamięci wielokrotnie najprostsze modlitwy
- wykształcenie nie jest konieczne, było ono luksusem – duch prostoty, a nie spekulatywnej teologii
- łagodnie i z minimum precyzyjnych zapisów
- Regua nie zachęca do surowych postów
- pojawia się wzmianka, aby nie sądzić innych

[Rozdział 4]

Bracia nie powinni przyjmować pieniędzy

Zob. tekst nr 15

- towarzysze Franciszka prowadzą wędrowny sposób życia, nie mogą przyjmować pieniędzy
- element ubóstwa - niepewność

[Rozdział 5]

Sposób pracy

Zob. tekst nr 15

- bracia Franciszka utrzymywali się z jałmużny, praca była czymś dodatkowym
- praca nie służyła zabezpieczeniu

[Rozdział 6]

Bracia nie powinni niczego nabywać na własność; zbieranie jałmużny i bracia chorzy

Zob. tekst nr 15

- siostra bieda – ubóstwo wyróżnik duchowości franciszkańskiej
- niepewność jutra

[Rozdział 9]
Kaznodzieje
[Rozdział 12]

Ci, którzy udają się do saracenów i innych niewiernych

Zob. tekst nr 15

- w średniowieczu jest duchowość misyjna – ta gorliwość idzie w dwóch kierunkach:
  1. pouczenie wewnątrz chrześcijaństwa (nowa ewangelizacja)
  2. działalność na zewnątrz chrześcijaństwa
- głoszenie nie było związane ze święceniami kapłańskimi (u franciszkanów)
- tematyka moralna; zagrzewania ducha, gorliwość działalność misyjna prowadzona na zewnątrz chrześcijaństwa

św. Dominik

- ur. ok 1173 r. (Hiszpania)
- rodzina szlachecka; Dominik wstąpił do Kanoników Regularnych (zgrupowanie księżowskie – przyjmują święcenia; żyli wg Reguły Augustiańskiej)
- Dominik spotyka się z Katarami i Albigensami
- Dominik od młodości miał zapał misyjny (na zewnątrz); widział obok ludzi, którzy przeszli do Katarów; im zaczął głosić kazania
- przeniósł działalność na południe Francji; 1207 r. założył pierwszy ośrodek przepowiadania
- Tuluza – siedziba kaznodziejów
- główne narzędzie ewangelizacji – głoszenie kazań
- zaczynają nazywać się: „przepowiadający kaznodzieje”
- 1215 r. biskup Tuluzy zatwierdził działalność i pojawia się nazwa *Dominikanie (Domini kanes)*
- Dominik udaje się do Rzymu, chce uzyskać zatwierdzenie dla swojej działalności
- 1216 r. zatwierdzenie działalności
- Reguła – Sobór Laterański IV – postanawia nie zatwierdzać nowej reguły
- Dominik przyjmuje więc za podstawę Regułę Augustiańską
- ubóstwo przyjęte na sposób zakonów żebrzących, ale dopuszczalna jest własność wspólna
- Dominik wie, że potrzebne jest wykształcenie, do tego konieczne są pieniądze. Dlatego potrzebna jest własność wspólna dla wypełniania misji zakonu.
- studium ważniejsze od ubóstwa
- Cel – głoszenie kazań (do heretyków) dogmatycznych
- zm. 6 I 1221 r.

Duchowość dominikańska

- *Contemplata allis tradere* (Głośno wypowiedziana kontemplacja)
- kaznodziejstwo dogmatyczne, antyheretyckie, a w konsekwencji moralne
- domy zakonne w centrum miasta
- Dominik rozpowszechnił Różaniec i nabożeństwa do męki Chrystusa
- Dominikanie zdominowali uniwersytety
- Duchowość oparta na studium (Ekhart)
- Mistyka Logosu, Boga (św. Katarzyna ze Sieny); (mistyka franciszkańska – koncentracja na ziemskim obliczu Jezusa)
- Dominik i Franciszek byli mistykami

Maryja w duchowości średniowiecza

Wprowadzenie:

- pierwsze wieki – mało wzmianek o Maryi; nie jest postacią, ku której kierowano kult; jest postacią pierwszoplanową w Apokryfach
- pobożność ludowa zwraca się do Maryi, to jest ograniczane z obawy przed kultem stworzenia
- od III w. na wschodzie pojawia się myśl o Maryi Bogarodzicy (Theotokos) (Sobór w Efezie)
- na zachodzie dopiero średniowiecze przynosi rozwój pobożności Maryjnej

Średniowiecze

- Różaniec – rozważanie tajemnic z życia Maryi i Jezusa
- Maryja jest siostrą w cierpieniu
- Maryja „tu i teraz” wspiera ludzi (nie jest jeszcze traktowana jak pośredniczka)
- na wschodzie (od starożytności) Maryja jest Bogarodzicą, tą która już przebywa w pełni w chwale Bożej

Roman Melodos VI w., Akatyst

Zob. tekst nr 17

- Maryja jest już w chwale
- coraz większe wywyższenie Maryi – jest niemalże Bożą Mądrością, przewyższa aniołów
- przez swe macierzyństwo uczestniczy w dziełach i cechach Boskich
- przez swe macierzyństwo uczestniczy w Bożych tajemnicach
- Akatyst jest zwrócony „do nieba”

Jacopone da Todi (ok. 1230-1306), Stabat Mater

Zob. tekst nr 18

- zaczyna się nie od narodzenia, lecz od krzyża (zach. - kulminacja zbawienia to ofiara krzyżowa)
- Maryja jako Matka bolejąca
- Maryja uczestniczy w pełni w dziele odkupienia
- Maryja pomaga uczestniczyć człowiekowi w cierpieniu Chrystusa (aby nie uczestniczył w cierpieniu po śmierci)
- brak idei pośrednictwa (Maryja to siostra w cierpieniu)

Maryja w duchowości katolickiej od średniowiecza do dzisiaj

- pobożność Maryjna jest żywa w katolicyzmie do dzisiaj
- Maryja – pośredniczka – tytuł „Wszecpośredniczka łask”
- Sobór Watykański II – nie ma osobnego dokumentu o Maryi
- SWII poświęca Maryi rozdział „Konstytucji dogmatycznej o Kościele”
- SWII – wybrano biblijne określenie „Błogosławiona dziewica”
- Maryja przynależy do Kościoła
- SWII nie nadał tytułowi „Wszecpośredniczka” istotnego znaczenia, ale nie wyklucza go
- SWII otwiera drogę do określanie Maryi „Matką Kościoła”
- Polska pobożność Maryjna – Kolbe, Wyszyński

Devotio moderna (nowa pobożność)

- krytyka spekulatywności studiów
- świętość nie rozwija się dzięki studiom
- opowiedzenie się po stronie duchowości franciszkańskiej
- nacisk jest położony na codzienność, a nie na praktyki pobożne
- nurt devotio moderna – północ/ nurt franciszkański – południe
- naśladowanie przykładu Jezusa Chrystusa
- dobre życie tu na ziemi, we wszystkich jego przejawach
- jeśli człowiek chce dobrze żyć to potrafi (akcent na wolność)
- chęć – mogę (to przekłada się na metodyczność np. instrukcje dobrej modlitwy)
- Beginaria – wspólnoty ludzi żyjących razem, ale nie w formie zakonu klauzurowego, czas poświęcają pracy praktycznej i modlitwie
  - prace Braci wspólnego życia – kształcenie młodzieży, wydawanie książek
  - brak idei żebractwa
  - odniesienie do papieżstwa nie pojawia się; przeżywanie jedności kościelnej jest ciche
  - Maryjność była mniej intensywna niż w głównym nurcie duchowości średniowiecza
  - samo studiowanie Słowa Bożego, nie ma mocy przemiany życia ludzkiego
  - najważniejszy tekst - Tomasz à Kempis „O naśladowaniu Chrystusa” (XIV)

Tomasz à Kempis

Tomasz a Kempis (ur. w Kempen niedaleko Koloni 1395 r. - zm. w 1471 r. w Zwolle – dzisiejsza Holandia) - W 1395 został umieszczony w szkole w Deventer, prowadzonej przez braci wspólnego życia. Później wstąpił do konwentu augustianów w Agnetenberg niedaleko Zwolle, którego przeorem był jego brat Jan. Tam przyjął święcenia kapłańskie w 1413 i został podprzeorem. "mąż wzorowego życia" wedle kroniki klasztornej. Autor krótkich pism pobożnych, pozostających w cieniu arcydzieła ascetycznego - De imitatione Christi (O naśladowaniu Chrystusa).

Pisarz z zamiłowania, jako świecki członek Bractwa Wspólnego Życia zarabiał przepisywaniem ksiąg. Pracę ręki, rozumienie tekstu i utrwalanie słów uważał za czynności nabożne, błogosławione, budujące wewnętrznego człowieka. Dzięki dobrej pamięci i nawykowi notowania zgromadził swoistą "biblioteczkę" złotych myśli chrześcijańskich, wykorzystując je we własnym pisarstwie. Zostawił 39 większych prac, w większości po łacinie, zebranych w siedmiu tomach jako Opera omnia. Jako pisarz uprawiał wiele gatunków literackich - prowadził kronikę klasztoru, pisał kazania, interesował się pieśnią kościelną. Układał soliloquia (sam na sam, rozmowy z sobą).

Tomasz à Kempis

„O naśladowaniu Chrystusa”

- tytuł – wskazuje na Chrystusa, który tu na ziemi żył doskonałym życiem człowieka, po ludzku
- Podział – cztery księgi
  1. Zachęty do życia duchowego
  2. Upomnienia skłaniające do życia wewnętrznego
  3. O pociesze wewnętrznej
  4. O sakramencie ołtarza
    - poprzez Ewangelię człowiek widzi jak Chrystus żył na ziemi
    - prawda życia chrześcijańskiego wyraża się w praktyce, działaniu
    - życie zakonne jest tylko jedną z form życia
    - śmierć jako szkoła mądrości życia
    - elementy stoickie mocno obecne w I i II księdze (podobieństwo do „Rozmyślań” Marka Aureliusza)

„O naśladowaniu Chrystusa”

Zob Tekst nr 19

- Królestwo Boże jest w człowieku
- to co istotne dzieje się we wnętrzu człowieka

Rozdział VIII O POUFNEJ PRZYJAŹNI Z JEZUSEM

- kontynuacja chrystocentrycznego nurtu duchowości średniowiecza
- duchowość typowo zachodnia – Jezus wcielony, bliski, obecny w człowieku

Rozdział XII O KRÓLEWSKIEJ DRODZE KRZYŻA ŚWIĘTEGO

- lęk przed piekłem jest obecny w średniowieczu, u A Kempisa jest to symboliczne, ale jest obecne jako rzeczywistość

Księga III O pociesze wewnętrznej

Rozdział XXXI O ODSUNIĘCIU WSZYSTKIEGO, CO STWORZONE, PO TO, ABY DOTRZEĆ DO STWÓRCY

- To jest przeciwstawione duchowi franciszkańskiemu (widzi Boga w stworzeniu, ale był duchem modlitwy, a nie pracowitości). Devotio moderna – ograniczenie do pracy zewnętrznej; podczas lektury duchowej koncentracja na wnętrzu.

Rozdział LV O SKAŻENIU NATURY I SKUTECZNYM DZIAŁANIU ŁASKI BOŻEJ

- Pod koniec księgi pojawia się kwestia grzeszności człowieka. Podobieństwo do nauki św. Augustyna – człowiek wie, że jest grzesznikiem. Franciszek więcej mówi o pięknie człowieka, niż o zmaie grzechu.
- Podkreślenia grzeszności człowieka, ale nie ma wzmianek o sakramencie pokuty i pojednania (zapewne to była oczywistość, dlatego nie stanowiło to osobnego tematu)

c.d. „O naśladowaniu Chrystusa”

Zob. tekst nr 19

Księga IV O sakramencie ołtarza

WSTĘP. POBOŻNE WEZWANIE DO KOMUNII ŚWIĘTEJ

- duchowość średniowiecza jest sakramentalna tzn. eucharystyczna. Poczucie grzeszności rodzi lęk przed świętokradczym przyjęciem komunii. Pobożność eucharystyczna przenosi się na adorację.
- u Tomasa a Kempisa sakrament to pokarm nieśmiertelności. Pojawia się sformułowanie pochodzące od Ojców Apostolskich: eucharystia to pokarm nieśmiertelności.
- autor nie pokazuje drogi pokuty sakramentalnej jako czegoś co jest niezbędne

ROZDZIAŁ III O POŻYTKU CZĘSTEJ KOMUNII ŚWIĘTEJ

- Autor pokazuje na czym polega istota pobożności
- Ten sakrament przywraca duszy utraconą cnotę i odnawia piękno duszy oszpecone grzechem

ROZDZIAŁ V O DOSTOJEŃSTWIE NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU I O GODNOŚCI STANU KAPŁAŃSKIEGO

- Kapłan jest ofiarnikiem – centrum upatruje się w tym stopniu sakramentu kapłaństwa, który umożliwia sprawowanie Eucharystii (władza składania w ofierze i poświęcania Ciała Chrystusa).

ROZDZIAŁ VII JAK PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO KOMUNII ŚWIĘTEJ?

- Naśladowanie Chrystusa kładzie nacisk na to, co dzieje się w duszy

Koniec średniowiecza

Odkrycie Ameryki - do tej pory wierzono, że cały świat jest chrześcijański. Symbolicznie wszystkie znane ludy były zewangelizowane.

Marcin Luter

- ur. 1483 (Niemcy)
- tradycja augustiańska
- Niemcy wsch – środkowe bliskość geograficzna do devotio moderna
- M. Luter wychowanek średniowiecza

Duchowość M. Lutra po roku 1517 (po przełomie)

Zob. Tekst nr 20

- duchowość chrystocentryczna (**tylko Chrystus, tylko łaska**); duchowość krzyża
- „ja zaś jestem Twoim grzechem” - Luter mocno przeżywał swoją grzeszność, bał się, że grzech oddziela go od Chrystusa
- odrzucenie pośrednictwa, wstawiennictwa świętych i Maryi
- odrzucenie lęku wynikającego z majestatu Bożego, obecności Bożej
- Chrystus nie odchodzi od grzesznika
- ludzkie uczynki są bez znaczenia
- Luter słabiej niż Augustyn akcentuje chrzest. Według Lutra chrzest zakrywa grzechy, a więc człowiek jest sprawiedliwy i jednocześnie grzeszny. Największy grzech, to zapomnienie o tym, że jest się grzesznikiem.
- Kalwin bardziej niż Luter radykalizował augustyńską naukę o predestynacji – a więc predestynacja oznacza. Bóg już wybrał kto będzie zbawiony, a kto nie...
- z tego ducha wyrosła surowa etyka protestancka, bo:
- znakiem zbawienia jest dobre etyczne życie

Duchowość M. Lutra po roku 1517 (po przełomie)

Zob. Tekst nr 21

- duchowość biblijna
- Luter idzie w kierunku przeciwnym, niż tradycja katolicka, która „chowa” Pismo Święte przed wiernymi
- tłumaczy Pismo Święte na język niemiecki
- wiara rodzi się ze słuchania słowa Bożego; Luter odrzuca scholastykę, jest kontynuatorem devotio moderna
- światło rozumu nie jest potrzebne wierze, w tym sensie teologia ta i duchowość jest antyracjonalna
- w centrum zgromadzenia liturgicznego jest słowo Pisma Świętego, to główny pokarm wierzących
- spowiedź zostaje usunięta jako coś, co jest sprzeczne z uznaniem siebie jako grzesznika
- studium i umiłowanie Biblii idzie w dwóch różnych kierunkach:
  1. fundamentalizm (USA)
  2. liberalizm (Niemcy XVIII i XIX w.) - analizowanie Pisma Świętego wszystkimi dostępnymi metodami

Modlitwa w duchowości M. Lutra

Zob. tekst nr 22

- M. Luter najbardziej cenił modlitwę wspólnotową
- życie duchowe realizuje się we wspólnocie
- wspólnota gromadzi się, aby słuchać słowa Bożego i modlitwie („Ojcze nasz”, Credo, dziesięć przykazań)
- poddanie modlitwy pewnym regułom (w nawoływaniu do dyscypliny widać wpływ devotio moderna)
- modlitwa słowami Pisma Świętego (np. Psalmi)
- przekonanie, że Bóg zawsze wysłuchuje modlitw
- modlitwa jest centralnym elementem zgromadzenia luteran

Sakramenty w duchowości M. Lutra

- u M. Lutra Eucharystia ma coraz mniejsze znaczenie (początek marginalizacji znaczenia Eucharystii)
- Chrystus udziela łaski bezpośrednio, sakramenty nie odgrywają roli pośredników, podstawowych sposobów przekazywania łaski
- „dalszy los” Eucharystii: Anglikanie, Metodyści, Zielonoświątkowcy – Eucharystia nie ma większego znaczenia
- u M. Lutra duchową moc zachował chrzest

Duchowość świeckich wg M. Lutra

K. Marks o M. Lutrze: „Złamał on wiarę w autorytety, odnawiając autorytet wiary. Przemienił księży w ludzi świeckich, przemieniając równocześnie ludzi świeckich w księży. Uwolnił człowieka od zewnętrznej religijności, czyniąc z religijności sprawę wnętrza człowieka”

- M. Luter zakwestionował centralne znaczenie księdza – ofiarnika, który sprawując eucharystie pośredniczy i mocą sakramentu kapłaństwa sprowadza na ziemię Chrystusa
  - pośrednik nie jest potrzebny („tylko łaska”, „tylko Chrystus”)
  - M. Luter zakwestionował ideę życia zakonnego (wszyscy ochrzczeni są już w pełni chrześcijanami)
- „Chrystus jest kapłanem, więc i chrześcijanie są kapłanami (...) jeżeli jesteśmy Jego braćmi, to dzieje się tak na mocy nowego narodzenia. Z tego powodu jesteśmy także kapłanami jak On sam, dziećmi Boga jak On, królami jak On”
- duchowość M. Lutra odsuwa kult świętych
  - nabożeństwo niedzielne (słowo i modlitwa) nie jest obowiązkowe
- “Pisząc do braci z Czech, Luter utrzymuje, że wszystkie funkcje charakterystyczne dla kapłaństwa mogą godnie spełniać bracia świeccy właśnie dlatego, że chrzest przyznaje godność kapłańską każdemu chrześcijaninowi. Posługa Słowa, posługa chrzcielna, przewodniczenie Wieczerzy Pańskiej, ogłaszanie przebaczenia grzechów, ofiara duchowa (por. Rz 12,1), wstawiennictwo modlitw prawo do oceniania nauczania teologicznego zostają uznane za przysługujące wspólnocie wierzących” („Historia duchowości. Duchowość czasów nowożytnych”, t. V, red. L. Mezzardi, C. Brovetto, tłum. E. Dobrzelecka, Kraków 2005, s. 412)
- odnowa duchowości rodziny- ojciec – kapłan
  - autorytet ojca – głowy rodziny (ojciec ma dbać o wychowanie, dyscyplinę i porządek)
  - zakwestionowanie życia w celibacie
  - rodzina jest centrum życia religijnego
  - troska o doczesność, codzienność (duch protestantyzmu przyczynił się do rozwoju gospodarczego)
  - wyrażanie chrześcijaństwa przez pracowitość; wypełnianie woli Boga przez prace na rzecz tego świata

Relacja Kościoła – państwo w duchowości M. Lutra

- pozytywne nastawienie wobec instytucji politycznych i społecznych
- lojalność wobec państwa jako instytucji oraz sprzeciw wobec władzy papieskiej prowadzi do przeniesienia duchowości w sferę życia codziennego

Wschód (Prawosławie)

w IV w. - Cesarz jako Boży pomazaniec

sakralizacja władzy

Zachód (Protestanci)

władza jest zjawiskiem czysto ludzkim

brak sakralizacji władzy

Duchowość kościelna wg M. Lutra

- wspólnota jest podstawowym punktem odniesienia
- struktura Kościoła kształtuje się według granic państwowych (administracyjnych)
- pastor jest reprezentantem wspólnoty
- nie ma urzędu, który miałby wymiar sakramentalny, ale Luter uznaje urząd – biskupów i w jakiej formie sukcesję. Dopiero kościoła ewangelikalne zupełnie i programowo zrezygnują z koncepcji sukcesji urzędu.

Ignacy Loyola

Ignacy Loyola urodził się X 1491 w Loyoli w kraju Basków (Hiszpania) – 12.10 1492
Kolumb ląduje w Ameryce.

Był najmłodszym, trzynastym dzieckiem Beltrana Yaneza de Onaz y Loyola oraz Maryny Saenz de Licon y Balda. Dzieciństwo spędził w rodzinnym zamku Loyola,

W 1517r. przeszedł na dwór króla Navarry Antoniego Manrique i jako jego rycerz walczył z Francuzami o cytadelę w Pampelunie

w 1521, gdzie został ranny. W czasie przewlekłej rekonwalescencji, przebywając w rodzinnym zamku Loyola, zajął się lekturą religijną. Pod wpływem lektury dzieł ascetycznych przeżył duchowe odrodzenie, które nazywał nawróceniem; przedtem był przywiązany do tradycyjnej pobożności, ale swoje dotychczasowe życie uznał za powierzchowne i lekkomyślne.

Rozpoczynając pracę nad pogłębieniem życia duchowego, jeszcze w czasie rekonwalescencji zdecydował, że po powrocie do zdrowia odbędzie pielgrzymkę do Ziemi Świętej i podejmie życie pokutne. Umocnił go w tym fakt prywatnego objawienia się mu NMP, po którym nastąpiło nieoczekiwane uzdrowienie, uznane przez Ignacego za cudowne, a spowodowane wstawiennictwem św. Piotra Apostoła.

Z wdzięczności odbył pielgrzymkę do sanktuarium maryjnego w Montserrat, spędzając tam noc na modlitwie przed obrazem MB, której ofiarował swój rycerski rynsztunek. Stamtąd udał się do Manresy, gdzie pozostał 11 miesięcy na rozważaniach modlitewnych, z których wyłoniła się metoda, zredagowana później i opublikowana jako książeczka *Ćwiczenia duchowne*. W czasie rekolekcji odkrył swe osobiste powołanie do służby Chrystusowi i uznał, że powinien je realizować we współpracy z innymi.

c. d. Ignacy Loyola

W 1523 odbył podróż do Rzymu, skąd przez Wenecję udał się do Ziemi Świętej. Gdy legat papieski zabronił mu pozostania na stałe w Jerozolimie, powrócił do Hiszpanii i na Estudio General w Barcelonie rozpoczął naukę łaciny, a w l. 1526-27 w Alcalá de Henares i Salamance studiował filoz. i nauki humanistyczne, poświęcając równocześnie wiele czasu modlitwie i praktykom pobożnym. Podejrzewany przez władze kościelne o nowinkarstwo, był więziony, a następnie mimo oczyszczenia z zarzutów otrzymał zakaz nauczania do czasu ukończenia studiów teologicznych.

W lutym 1528 udał się na nie do Paryża, gdzie spotkał Piotra Fabera, Franciszka Ksawerego, Szymona Rodrigueza, a potem także Jakuba Layneza, Alfonsa Salmeróna i Mikołaja de Bobadillę.

W uroczystość Wniebowzięcia NMP 1534 złożyli oni wraz z Ignacym na Montmartre ślub ubóstwa i podjęli postanowienie odbycia pielgrzymki do Ziemi Świętej rozważali program jak najlepszego spożytkowania życia dla celów apostołskich. Z początkiem 1536 Ignacy udał się do Wenecji, gdzie kontynuował studia teol., oczekując daremnie (z powodu niepokoju wojennych) na możliwość przepłynięcia się wraz z przyjaciółmi do Palestyny; w 1537 przyjął święcenia kapłańskie, po czym czynił przygotowania do założenia zakonu.

Podczas pobytu w Rzymie napisał zarys konstytucji zakonnych włączony do tzw. *Formula Instituti Soc. Iesu*, którą zatwierdził w 1540 pap. Paweł III bullą *Regimini militantis Ecclesiae*. Wybrany przełożonym generalnym zakonu złożył **22 IV 1541** w bazylice św. Pawła za Murami uroczystą profesję. Dało to początek Towarzystwu Jezusowemu, nad którego ostatecznym kształtem nadal pracował. Jednocześnie Ignacy oddawał się działalności apostołskiej na terenie Rzymu, gdzie reaktywował lub zakładał różne dzieła charytatywne, organizował rekolekcje, był też kierownikiem duchowym oraz konsultorem w sprawach reformy katolickiej.

Święty Ignacy Loyola zmarł 31 VII 1556 w Rzymie.

Duchowość ignacjańska

- Towarzystwo Jezusowe
- **Trzy elementy charakteryzujące „ignacjańskość”:**

1. wybór

2. działanie

3. miasto

- Towarzystwo złożyło papieżowi ślub, dotyczący niesienia pomocy w każdym miejscu świata

Na temat tej pomocy Jeronimo Nadal, jezuita Majorki napisał w 1561 r.:

„Postanowili zwrócić się do Papieża, aby zdać mu rachunek ze spraw Instytutu, i donieść, że chcą pomagać bliźniemu zgodnie z ich zasadą, aby czynić to, co najlepszą jest służbą dla Boga. Dlatego postanowiono, że stan zakonny połączony będzie z kapłaństwem. Ale po co Towarzystwo, skoro jest tyle zakonów i tak dobrych? Dwa światła już jaśniejają, św. Dominika i św. Franciszka (szanuj je bardzo, bo w przeciwnym razie okażesz, że nie cenisz własnego). Prawda jest, że te dwa wystarczają, ale my pomożemy w tym, co zostaje, bo tym, co pomagają Kościołowi Boga, biskupom, duchowym i zakonnikom, zawsze zostaje coś do zrobienia, gdyż nie zawsze mogą przyjść, albo są bardzo daleko, albo z innego ważnego powodu. I o to będziemy walczyć, zwłaszcza o te dusze i tych niewiernych, którzy w największej są potrzebie, na przykład heretyków, mieszkańców zburzonego miasta, jeśli takowe będzie i pozostałych, bo skoro jesteśmy ostatni, ostatnim i tym, co zostali, pomagamy.” (MHSI, Fontes Narrativi II, Roma 1951, s. 156)

- U Franciszka kapłaństwo było rzadkością; u Dominika głoszenie kazań i kapłaństwo było coraz bardziej powszechne; **u Ignacego**, aby pomagać duszom trzeba być kapłanem, który sprawuje sakramenty i ma pełne prawo nauczania
- Jezuita powinni być tam gdzie są najbardziej niechciani (misja w miejscach, gdzie nie ma katolików, lub stanowią mniejszość)
- 1548 r. „Ćwiczenia duchowne” („Ćwiczenia duchowe”) - przewodnik życia duchowego

„Ćwiczenia duchowne”

- tekst „Ćwiczeń Duchownych”: <http://www.jezuici.pl/ignatiana/cd.html>
- Ignacy zapisał swoje duchowe doświadczenia i ułożył je w formę podręcznika (modlitwa według pewnej metody)
- Ćwiczenia zachęcały do osobistego doświadczenia Boga i potraktowania doświadczenia subiektywnego, jako drogi do spotkania z Bogiem
- Ignacy wspomina ważne wydarzenie z czasów młodości:

„Pewnego razu szedł powodowany uczuciem pobożności do kościoła, który jest odległy od Manresy trochę więcej niż o milę i – jak się zdaje – pod wezwaniem św. Pawła (Pustelnika). Droga prowadziła tuż nad rzeką. I kiedy tak szedł zatopiony w modlitwach, usiadł na chwilę zwrócony twarzą ku rzece, która płynęła głęboko w dole. I gdy tam tak siedział, zaczęły się otwierać oczy jego umysłu. Nie znaczy to, że oglądał jakąś wizję, ale że zrozumiał i poznał wiele rzeczy tak duchowych, jak i odnoszących się do wiary i wiedzy. A stało się to w tak wielkim świetle, że wszystko wydało mu się nowe. Tego, co wtedy pojął, nie da się szczegółowo wyjaśnić, choć było tego bardzo wiele. Otrzymał wtedy tak wielką jasność umysłu i to do tego stopnia, że jeśli rozważy całe życie swoje aż do 62 roku życia i jeśli zbierze razem wszystkie pomoce otrzymane od Boga, i wszystko to, czego się nauczył, i choćby to wszystko zebrał w jedno, to i tak nie sądzi, żeby to wszystko dorównało temu, co wtedy otrzymał w tym jednym przeżyciu” („Opowieści pielgrzyma [30]”)

Ignacy Loyola - duchowość

Wybór

- cel „Ćwiczeń duchownych” - rozróżnianie duchów, rozeznanie woli Bożej, podjęcie decyzji
- przybywający do zakonu przeżywa „Ćwiczenia ...” w nowicjacie, odnawia je dopiero po 15 – 20 latach i wtedy staje się pełnoprawnym członkiem Towarzystwa
- zasada dobrze określająca duchowość Ignacego: „Módl się tak jakby wszystko zależało od Boga, działaj tak jakby wszystko zależało od ciebie”
- „Ćwiczenia...” realizują indywidualne podejście, człowiek staje przed Bogiem sam, jako „ja”
- u Ignacego emocje i rozum, pobożność i nauka muszą być ze sobą w zgodności
- istotną rolę odgrywa przewodnik duchowy (lub osobisty spowiednik)
- sakrament spowiedzi jest czymś więcej niż tylko odpuszczeniem grzechów
- jezuita wie, że musi działać samodzielnie; nie jest wykonawcą instrukcji; jest odpowiedzialny za to co robi
- decyzja, następnie samodzielny wybór misji i działanie

Ignacy Loyola - duchowość

Działanie

- duchowość Ignacjańska to „mistyka służby” - „kontemplacja w działaniu”
- działanie ma wymiar kontemplacyjny; działanie – kontemplacja Wcielenia
- nieobecne przekonanie, że mnich odchodzi od świata, aby służyć Bogu
- świat i ludzie się miejscem, do którego jezuita jest posłany
- hasło Ignacego: „Pomóc duszom”

„widzieć osoby jedne po drugich. A najpierw te na obliczu ziemi, tak bardzo różnorodne w stroju, w sposobie bycia. Jedni są biali, inni czarni; jedni żyją w pokoju, drudzy w stanie wojny; jedni płaczą, drudzy się śmieją; jedni zdrowi, drudzy chorzy; jedni się rodzą, inni umierają, itd.”

[106] („Ćwiczenia Duchowne” cyt. za Communio s. 267)

- Ignacy ma postrzegać świat jako przedłużenie Wcielenia i miejsce działania
- działanie oznacza realizację planów, pragnień, wykonywanie zadań, prac, funkcji, czynności zaplanowanych i niezaplanowanych
- trzeba wejść w logikę działania tego świata, podejmować przedsięwzięcia, a nie pobożne uczynki
- W 1551 r. Polanco napisał w imieniu Ignacego: „Jeśli nie zachodzi specjalna potrzeba z powodu dokuczliwych i groźnych pokus, należy raczej próbować szukać Boga we wszystkich rzeczach, niż poświęcać dużo czasu modlitwie i kontemplacji. Tego ducha pragnie widzieć u wszystkich członków Towarzystwa; by (jeśli to możliwe) nie uważali działa miłości i posłuszeństwa za mniej pobożne od modlitwy i medytacji. Wszystko czynić powinni z miłości i dla służby Bogu, Naszemu Panu. I każdy powinien znajdować upodobanie w tym, co mu jest polecane; nie będzie wówczas wątpić, że podporządkowuje się woli Boga, Naszego Pana.” (cyt. za Communio s. 268. *MHSI, Epistolae III*, Madrid 1905, s. 502)
- trzeba działać tak jakby sukces działań zależał od nas samych; działanie powinno być skuteczne
- zasada przystosowania się do środowiska (inkulturacja)
- nie ma wspólnego życia w sensie benedyktyńskim

Ignacy Loyola - duchowość

Miasto

- „Bernardus valles, montes Benedictus amabat, oppida Franciscus, magnas Ignatius urbes” (Bernard kochał domy, Benedykt wzgórze, Franciszek wioski, a Ignacy wielkie miasta)
- przekonanie – trzeba być w pobliżu i kształtować ośrodek władzy przez przewodnictwo duchowe
- W 1553 r. św. Ignacy napisał w liście do swych towarzyszy Luisa Goncalvesa de Camara i Diego Mirona, po tym jak odmówili królowi Portugalii Janowi III, który zaproponował, by jeden z nich został jego spowiednikiem: „Z dobra, jakim jest głowa, korzystają wszystkie członki ciała, a z dobra, jakim jest władca – wszyscy poddani. Dlatego pomoc duchowa udzielona władcom powinna być bardziej ceniona niż pomaganie innym.”

Jezuici odmówili z powodu pokory i przekonania, że „lepiej być na dole niż na górze”.

Ignacy odpowiada: „gdyby chodziło nam o zachowanie bezpieczeństwa, nie powinniśmy żyć ani rozmawiać z naszymi bliźnimi. A przecież mimo to, zgodnie z naszym powołaniem, rozmawiamy ze wszystkimi”. (MHSI, Epistolae IV, Madrid 1906, s. 626 – 627) (cyt. Za Communio s. 275)

- z miłości do bliźniego Ignacy wymaga podjęcia służby niebezpiecznej duchowo
- miasto – struktury – Ignacy i Jezuici uwzględniali strukturalne podejście do rozwiązywania problemów (np. organizacja struktury pomocy społecznej)
- działalność organizacyjna to istotny element duchowości
- pogranicza – są szczególnym miejscem działalności Jezuitów (centrum i obrzeża miast)
- szkolnictwo i kultura

Duchowość katolicka po Soborze Trydenckim

- duchowość barokowa
- Barok – program duchowości katolickiej
- kościół barkowy – piękny, ozdobny, bogaty, przemawiający do wyobraźni,
- kościół jedyne miejsce, w którym gromadzili się ludzie wszystkich stanów
- w centrum duchowości nie znajduje się Msza, ale pielgrzymka, kazanie ludowe, święto
- duchowość emocjonalna
- duchowość maryjna (Różaniec)

Treść

- tematy: grzech, śmierć, potępienie
- lęk przed potępieniem
- chrzest – chrzczono tuż po urodzeniu; zmycie grzechu pierworodnego
- spowiedź – pokuta; spowiedź jest częsta praktyką, aby nie umrzeć w grzechu ciężkim
- Eucharystia – tabernakulum jest umieszczane w centrum Kościoła; balaski; celebrowanie liturgiczne oddzielone od wiernych (łacina, tyłem do ludu); wierni czytają książki duchowe lub odmawiają różaniec; zachęty do częstej komunii są coraz słabsze (raz w roku przyjąć komunię); wielkim splendorem otaczano Pierwszą Komunię

Franciszek Salezy

- ur. w Thorens 1567 r. (Księstwo Sabaudii)
- pochodził z rodziny szlacheckiej
- ojciec pragnął dla syna kariery wojskowej
- studia: studiował prawo, aby zadowolić ojca, teologia sprawiała radość jemu samemu
- po studiach pragnie zostać księdzem 1593 r. (zostaje proboszczem kapituły w Genewie)
- zostaje biskupem Genewy 1598 r. (w spotkaniach z kalwinami stosuje metodę dyskusji)
- zostaje wysłany do Paryża, gdzie otrzymuje zaproszenie do stałego pobytu. Franciszek odmawia i wraca do Genewy. 1602 r. zostaje biskupem ordynariuszem w Genewie. Wędruje po górskich okolicach głosząc kazania.
- podziwiał Karola Boromeusza
- 1604 r. w Dijon poznał Joanne de Chantal (Joanna Franciszka, od 1601 roku była wdową i matka 6 dzieci); zostają przyjaciółmi
- franciszek był przewodnikiem duchowym wielu osób, zwłaszcza kobiet; spisuje kwestie, które powtarzają się w czasie rozmów duchowych; jedna z podopiecznych gromadzi notatki i stopniowo zostaje skomponowana książka: „Filotea” („Wprowadzenie do życia duchowego”) 1609 r.
- drugie dzieło Franciszka: „Traktat o miłości Bożej” 1616 r.
- zm. 28 grudnia 1622 r.

Franciszek Salezy - nowy zakon (zgromadzenie)

- u Franciszka pojawia się idea nowego zakonu; kluczową rolę odgrywa tu Joanna Franciszka, która swój czas i pieniądze przeznaczają na pomoc dla ubogich. Łączy to z modlitwą.
- Franciszek dostrzega, że surowość klasztorów kontemplacyjnych nie jest jedyną drogą dla kobiet. Jest przekonany o potrzebie stworzenia nowej formy życia zakonnego, stosownej dla takich kobiet jak Joanna.
- Medytacja Franciszka nad ewangelicznym opisem dwóch sióstr Łazarza: Marty i Marii.

„Wczoraj i przedwczoraj doświadczyłem nadzwyczajnego pocieszenia w domu świętej Marty, którą widziałem tak prostodusznie zaaferowaną służeniem Panu i, moim zdaniem, trochę zazdrosną o radość, której doświadczała u Jego stóp jej siostra. I rzeczywiście, moja Córko, miała ona słuszość w tym, że pragnęła pomocy w swojej służbie drogiemu Gościowi, ale nie miała racji w tym, że pragnęła, aby jej siostra przerwała w tym celu swoją kontemplację, pozostawiając słodkiego Jezusa zupełnie samego (...). Czy wiecie, jak mógłbym zakończyć spór tych dwóch sióstr? Przyszło mi na myśl, że św. Marta – nasza droga mistrzyni – mogłaby usiąść u stóp naszego Pana na miejscu siostry, która z kolei kończyłaby przygotowywać wieczerzę. W ten sposób podzieliłyby one pracę i odpoczynek jak dobre siostry. Myślę, że naszemu Panu spodobałoby się to rozwiązanie. Lecz gdy Marta chciała zostawić Pana samego, nie było to słuszne, ponieważ nie przyszedł On na świat po to, aby żyć w samotności, lecz aby przebywać z ludźmi.” „Czyż nie jest gorszym pragnieniem, aby upominać naszą dobrą świętą Martę? Ale czynie to z miłości, którą żywię dla niej, wierzę też, że jeżeli dotychczas nie usłyszała tego pouczenia, będzie bardzo szczęśliwa, mogąc tego doświadczyć w osobach swoich córek, i zaakceptuje to, że dzielą one swoje godziny, sporą ich część przeznaczając na zewnętrzne dzieła miłości, a lepszą część na wewnętrzne dzieła kontemplacji.” (List z 16.8.1607, 893n; Listy wdy. wł. Tutte le Lettere, opr. L. Rolfo, t. 1 – 3, Roma 1967, cyt. za: Historia duchowości. Duchowość czasów nowożytnych. t. V, s. 128)

- Franciszek ewangelicznemu opisowi sióstr nadaje nową interpretację – dla kobiet w świecie jest droga pełnej doskonałości.
- Franciszek chce stworzyć nie klasztor ze ślubami, ale miejsce schronienia dla dusz chcących odejść od zamętu świata. (żyć we wspólnie i pracować dla Boga; kobiety takie ubierałyby się na czarno, a po roku nowicjatu wychodziłyby, aby pomagać ubogim i chorym)
- pierwotna nazwa: „Córki św. Marty”, nazwa ostateczna: Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (Wizytki)
- początek epoki aktywnych zgromadzeń żeńskich. Nowe formy aktywnych zgromadzeń męskich opartych na duchowości salezjańskiej (nie tylko salezjanie)

Franciszek Salezy – nauka duchowa

Doskonałość dla wszystkich

- każdy ma otwartą drogę do najwyższych stopni j doskonałości
- Franciszek przeciwstawia się wyższości jednego stanu nad innym (np. dziewictwa nad małżeństwem)

„Pobożność istotna i żywa, droga Filoteo, płynie z miłości Bożej, a nawet nie jest w gruncie niczym innym, tylko prawdziwą miłością Boga.”

„Inaczej ma się ćwiczyć w pobożności szlachcic, inaczej rzemieślnik lub sługa, inaczej ksiązę, inaczej wdowa, panna lub męzatka. I nie dosyć na tym. Potrzeba jeszcze, aby każda jednostka dostawała sposób praktykowania pobożności do swych sił, zajęć i obowiązków. Zważ, Filoteo, czy wypadaloby, zeby biskup żył samotnie jak kartuz? A gdyby ludzie żyjący w małżeństwie tak mało dbali o gromadzenie majątności jak kapucyni, gdyby rzemieślnik spędzał cały dzień w kościele jak zakonni, a zakonnik gdyby chciał bezustannie oddawać się posługiwaniu bliźnim jak biskup, czyż taka pobożność nie byłaby nieuporządkowana, nieznośna, wprost śmieszna? Jednakże takie błędy zdarzają się dość często, a świat, który nie rozróżnia albo rozróżnić nie chce między pobożnością prawdziwą, a nieroztropnością tych, których cnota jest tylko urojona, zżyma się i potępia pobożność samą w sobie, zgoła za owe nieporządki nie odpowiedzialną.” (Filotea I, 1, 32. cyt. Za: Historia duchowości. Duchowość czasów nowożytnych. t. V, s. 134 – 135)

- akceptuje strukturę społeczną, kościelną, ale duchowo wszyscy są równi
- pobożność płynie z miłości Bożej i jest miłością Boga
- cztery stopnie miłości („Traktat o miłości Bożej”)
  1. jest właściwy duszą od niedawna wolnym od grzechów (nowicjusze); jest już miłość Boga, ale ona współistnieje jeszcze z wieloma rzeczami mniej ważnymi
  2. kochają rzeczy dobre, ale w sposób nieuporządkowany; miłują zbyt przesadnie i emocjonalnie to co trzeba kochać;
  3. miłują tylko to czego pragnie Bóg i w taki sposób w jaki On tego pragnie
  4. dusza kocha tylko Boga (doświadczenie mistyczne)
- prawdziwym znakiem czy miłujemy Boga we wszystkim jest to czy miłujemy Go we wszystkim jednakowo.

Franciszek Salezy - modlitwa

„Filotea” - modlitwa jest wodą błogosławieństwa, obmywa duszę z niedoskonałości

„Traktat...” - dwa główne sposoby ćwiczenia miłości do Boga: miłować Boga i to co On miłuje, czynić to co Bóg nakazuje

Metoda modlitwy:

1. przygotowanie (stanąć w obecności Boga)
2. rozważanie (wybranie czytania, z którego dusza może czerpać „upodobanie, światło i owoc”, na nich się zatrzymać)
3. uczucia i postanowienia (medytacja powinna pobudzać wolę do dobrych uczuć: miłości Boga i bliźniego)
4. dziękczynienie (ofiarowanie, prośba)

Jan Wesley – duchowość metodystyczna

Kościół baptystyczny****

Metodyści i baptyści weszli w świat kapitalizmu, ewangelizowali środowiska robotnicze (najlepiej wychodziło im to w USA).

Katolicyzm z trudem ewangelizował te środowiska.

Śląsk jest tu chlubnym wyjątkiem. W Europie przeważnie wielkie miasta przemysłowe od początku pozostawały poza zasięgiem działania Kościoła katolickiego. Wiek XIX nie miał swojego Ignacego Loyoli.

Oświecenie - przełom w myśli i duchu Europy

Przełom oświeceniowy to poniekąd kontynuacja, powtórzenie w o wiele większej skali tego, co stało się na końcu średniowiecza – patrz stosowny obrazek.

Newton – i jego pokolenie, chciało „obronić” Boga, ale w doświadczeniach wyłaniał im się obraz świata - mechanizmu.

Wcześniej świat był żywy: istnieć to żyć. Teraz świat stał się martwy.

Oświecenie kreśli granicę, przepaść, między człowiekiem a resztą świata.

Kartezjusz i jego koncepcja szyszynki, jako łącznika tego, co duchowe i tego co, materialne, mechaniczne.

Zwierzęta to tylko mechanizmy.

Stąd Deizm, wielki zegarmistrz.

Próba odpowiedzi chrześcijańskiej: wyeksponowanie idei Opatrzności Bożej

Pascal – najlepiej dostrzegł i opisał nowy dramatyzm

Ale racjoniści francuscy, z osiemnastego i początku dziewiętnastego wieku już świadomie odrzucali Boga

Comte „

+++ , ta hipoteza nie jest miw potrzebna****

Patrz: wiek XIX...

Blaise Pascal

B. Pascal jest świadkiem dokonujących się przemian

- 1654 r. B. Pascal przeżywa duchowy przełom (ma 31 lat)
- „Bóg Abrahama, Izaaka, Jakuba, a nie martwy Bóg filozofów”
- Zakład Pascala (Tomasz z Akwinu – 5 hymnów na cześć Boga, wszędzie widzi Boga). B. Pascal patrzy na świat, nie widzi w nim Boga, świat to mechanizm, człowiek to trzcina myśląca.
- rozum oświeceniowy jest ateistyczny
- w dalszym życiu religijnym B. Pascal związał się z jansenistami

„Człowiek jest tylko trzcina, najwątliwszą w przyrodzie, ale trzcina myślącą.”

„Nie wiem, kto mnie wydał na świat, ani co jest świat, ani co ja sam. Żyję w straszliwej nieświadomości wszystkich rzeczy. Nie wiem, co jest moje ciało, co zmysły, co dusza i owa część mnie, która myśli to, co ja mówię, która zastanawia się nad wszystkim i nad sobą i która nie zna siebie, tak jak reszty. Widzę przerażające przestrzenie wszechświata, które mnie otaczają, czuję się przywiązany do kącika tej rozległej przestrzeni nie wiedząc, czemu mnie pomieszczono raczej w tym miejscu niż w innym, ani czemu tę odrobinę czasu, jaką mi dano do życia, wyznaczono w tym, a nie w innym punkcie całej wieczności, która mnie poprzedziła, i tej, która ma po mnie nastąpić. Widzę ze wszystkich stron same nieskończoności, które zamykają mnie niby atom i niby cień trwający niepowrotną chwilę. Wszystko, co wiem, to jeno to, iż mam niebawem umrzeć; ale co mi najbardziej nie znane, to sama ta śmierć, której niepodobna mi uniknąć.”

Tekst zakładu???

Wiek XIX - XX

- XVIII w. - wiek rozumu (patrzy na średniowiecze jako na wiek ciemny)
- XIX w. - triumf różnych form negacji Boga, ateizm, intelektualna walka z religią:
- Mistrzowie podejrzeń: K. Marks („religia opium dla ludu”), F. Engels, Z. Freud, L. Feuerbach („religia opium ludu”), F. Nietzsche („Bóg umarł”)
- otwarcie drogi do braku zainteresowania Bogiem
- Nowożytność: idee demokratyczne, kapitalizm, państwa narodowe...

Katolicyzm po oświeceniu i Rewolucji Francuskiej

Kontynuacja form pobożności z okresu baroku, ale narastające poczucie wrogości otaczającego świata. Syndrom „obłożonej twierdzy”. Trudne wchodzenie w nowożytność: konflikt nauka – wiara oraz konflikt z ideami Rewolucji Francuskiej: wolności religijnej, demokratycznego sposobu wyboru władz, rozdziałem Kościoła od państwa.

Św. Jan Bosco – sen o Kościele jako łodzi na kotwicy miotanej przez burze i sztormy****

Katolicyzm a świadomość narodowa

W XIX w. narasta i upowszechnia się idea narodowa: poczucie przynależności do wspólnoty narodowej (istotna wspólnota języka), a nie np.. Miejsca w społeczeństwie (szlachta, chłopstwo, mieszczaństwo) czy przynależności do konkretnego obszaru sprawowanej władzy (poddany króla polskiego. Wtedy wojny religijne kończono wg zasady *cujus regio ejus religio* i nie był to podział we przynależności narodowej).

Umacnia się idea państwa narodowego.

W Polsce katolicyzm staje się jednym z istotnych elementów tożsamości narodowej (zaborcy byli prawosławni, protestanczy..)

Ale np. we Francji, Włoszech, Niemczech podziały szły zupełnie inaczej

Mała droga św Teresy od Dzieciątka Jezus

Gorliwość misyjna

Wyjątkowa rola kapłanów – duszpasterzy ,
oczekwanie wobec nich

Bezradność wobec świata... wieloraka

Duchowość dziecka

Dziecięca ufność

Gotowość do ofiary

Chrześcijaństwo liberalne

Cechy patz Wikipedia****

A. Schweitzer (zm. 1965) – luteriański teolog, lekarz, muzykolog. Założył szpital dla trędowatych

w Afryce. Otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla.

D. Bonhoeffer – teolog, pastor luteriański (zm. 1945)

- 1933 – 1935 – Kościoły w Niemczech stają wobec rosnącej siły Hitlera. W Kościele luteriańskim następuje rozłam: Kościół Niemiecki (struktura wierna Hitlerowi), Kościół Wyznający (przeciwny Hitlerowi). Do drugiego należy D. Bonhoeffer. 5 kwietnia Hitler podpisał wyrok śmierci D. Bonhoeffera.
- List D. Bonhoeffera z 30 maja 1944 r. - tekst przełomowy, medytacja nad stanem chrześcijaństwa.

Tekst w antologii????***

Patrz także DagHamm***

Drogowskazy

Podsumowanie

- K. Rahner: „Chrześcijanin wieku XXI albo będzie mistykiem, albo wcale go nie będzie.”

- *Lumen gentium* (Rozdział V. Powszechne powołanie do świętości w Kościele)

- **Czy istnieje duchowość katolicka?**

Nie, gdyż pewne typy duchowości są podobne w różnych wyznaniach chrześcijańskich, a z drugiej strony, w ramach katolicyzmu istniały i istnieją bardzo odmienne typy duchowości. Stąd możliwe jest przenikanie, zapożyczanie impulsów i doświadczeń duchowych spoza katolicyzmu, a nawet, choć z dużą ostrożnością, spoza chrześcijaństwa.

SW:: uznaje w ramach chrześcijaństwa „communicatio in spiritualibus****

Tak, bo można i należy badać, jakie typy duchowości pojawiły się w życiu Kościoła katolickiego i zostały w Kościele zaakceptowane.

Jest to inne rozumienie określenia „katolicka” niż np.. w nazwie „dogmatyka katolicka”.